

KİTAP TANITIMI & ELEŞTİRİ /BOOK REVIEWS & CRITICISM

Yasa Koyucular ile Yorumcular*

Arş. Gör. İlhami Aydın
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü
aydnilham@gmail.com

Öz

Modernite ve post-modernite dönemlerine yönelik geniş bir literatürden söz etmek mümkündür. Literatür, genel olarak toplumların deneyimlediği gerçekliklere ve sorun alanlarına yöneliktir. Aydınlanma, devrim tecrübesi, ulus-devlet, bireyselleşme, sömürgecilik gibi gerçeklik ve sorun alanları örnek gösterilebilir. Her örnek, küresel etkilere sahip olması hasebi ile akademik anlamda bitimsiz bir ilgiye mashar olmuştur. Bu ilginin öznelereinden biri de Bauman'dır. Yazar, modern ve post-modern dönemleri tarif eden tecrübeleri, somut bir nedene bağlayarak açıklama amacını gütmüştür. Özellikle ulus-devlet gibi küre genelinde başat bir gücün, nasıl ortaya çıktığını ve evrildiğini betimlemiştir. Bu bağlamda akıl ve bilimi esas alan cemaat olarak yasa koyucu erkin önce ulus-devleti bütün mekanizmaları inşa etmesi ve sonrasında bu mekanizma karşısında gücünden arındırılmasını, yani yorumlayıcı olmanın ötesinde işlevi olmayan cemaatin dönüşümü resmetmiştir. Esasında kitapta, modern ve post modern dönemlerde entelektüel sınıf ile devlet iktidarı arasındaki ilişkinin dünü ve bugününe dair farklılaşmayı konu edinmiştir. Çalışmayı değerli kılan taraf ise, ulus-devlet yapısından doğan olumsuz yönlerin, entelektüeller marifeti ile neden düzeltilemediği, bu arızı yönlerin yine söz konusu yapı tarafından neden ve nasıl yeniden yorumlandığıdır. Hemen her sorun alanına dair son derece girişken olan aydınların, modern devlet örgütlenmesi karşısında pasif duruşları merak konusudur. Çalışma, bu yönü ile niteliğini korumakta ve dolayısıyla ona karşı akademik ilgi canlı tutulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Modernite, post-modernite, ulus-devlet, iktidar, entelektüel sınıf.

Legislators and Interpreters

Abstract

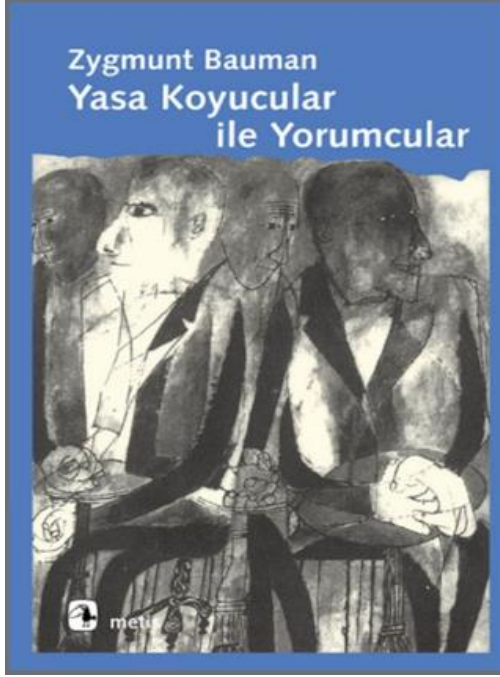
Discussion on the literature of modernity and post modernity periods are possible. The literature generally is intended to cover the realities and problem areas experienced by societies. For instance, enlightenment, revolutionary experience, nation-state, individualization, and colonialism can be discussed as a reality and problems like areas. Each example has attracted endless academic interest due to its global effects. One of the

* Bauman, Z. (1987). *Legislators and Interpreters: On Modernity, Post-modernity and Intellectuals*. Basil Blackwell: polity Press.

subjects of this interest is Bauman. The author aimed to explain the experiences describing the modern and post-modern periods by connecting them to a concrete reason. In particular, he described how a dominant power around the globe like the nation-state emerged and evolved. In this context, as a community based on reason and science, the legislator's first constructing all mechanisms of the nation-state, and then the removal of its power in the face of this mechanism, that is, the transformation of the community, which has no function beyond being an interpreter, has been illustrated. Basically, the book discusses the differentiation of the past and present relationship between the intellectual class and the state. The worthwhile side of the work is the comments on negative aspects of the nation-state, why should be corrected with the ingenuity of intellectuals, and the incidental aspects arise due to structure in question. It is curious that the intellectuals, who are extremely sociable in almost every problem area, are passive against the modern state organization. The study preserves its quality with this aspect and therefore academic interest in it should be kept alive.

Keywords: Modernity, post-modernity, nation-state, power, intellectual class.

SEEHARD

Bauman, Z. (2017). Yasa koyucular ile Yorumcular (Kemal Atakay Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. 238 s.

Modernite, aydınlanma mirası ile yaklaşık olarak 17. yüzyıldan bu yana küresel şekillenmeyi tanımlamak için kullanılmaktadır. Uzun sayılabilecek tarihsel bakiyeye sahip olmasıyla beraber halihazırda küresel mekanizmanın bu paradigma ruhu ile işlenmesi, modernitenin söylem ve eylem pratiğinde var olan naif, ayartıcı sermaye rezervlerinin sürekli yeniden üretilmesindedir. Modernite hem zamanı hem de mekanı "iyi" ile "kötü", "karanlık" ile "aydınlık", "uygar" ile "gerici" şeklinde kamplaştırarak kanıksanmasını sağlamıştır. Akıl ve rasyonel öncüllerin eşlik ettiği bilimsel devrimlerin peşi sıra birbirini izlemesi, kapitalist üretimin yaygınlaşması, ulus-devletlerle her ferdin

kendisini ait hissettiği bir mekanın-tarihin müjdelenmesi gibi söylemsel-deneyimsel yansımalar modernitenin paradigmatik kökleşmesini sağlamıştır. Uygur toplumun kılcallarında bu denli güçlü kökleşme sağlanırken öte yandan karanlık çağı aratmayacak sorunlar ve acılar modernitenin beşiğinde anlam bulmuştur. Onun aydınlanmacı, uygarlaştırıcı, ilerlemeci ruhu Orta Çağ sorunları, adeta modern bilince uyarlanmasına öncülük etmiştir. Akıl ve rasyonel dil, dönemin tüm yerleşik durumu yeniden şekillendirmesiyle beraberinde özgün, daha girift ve örtük sorunların meydana gelmesine yol açmıştır. Savaşlar, kapitalist sömürgecilik, soykırımlar ve faşizm gibi tarihsel kesitlerin, modernitenin tanımlayıcı birer temsilleri olduğu söylenebilir. Bu temsiller her ne kadar acılar ve sorunlar yaratsa da esasında Batı'nın ve onun temellendiği modernitenin büyüsunü ve gizemini açık edecek, "gülen düşmanın" yüzünü faş edecek entelektüel bilinci de tetiklemiştir. Bu bilincin taşıyıcısı-sahibi yaşanmışlığın, ezilmişliğin, çevreye itilmişliğin, ıskartaya çıkartılmışlığın bizatihi kendisidir. Moderniteye yönelik eleştirel dili şekillendiren bu kavram grubu, akıllara Zygmunt Bauman'ı çağırıştırır.

Bauman'ın moderniteye dair yaşanmışlıkları, ait olduğu dinsel grubun hafıza kaynakları ve entelektüel uğraşı modernitenin pek çok boyutta anlaşılmasını sağlamıştır. Ulus-devlet mitosuna dair "bahçıvan" vurgusu ve onun bir Yahudi olarak ardı arkası gelmeyen sürgün durumu ve Yahudi toplumuna karşı Nazi soykırımı ve Holocaust modernitenin aydınlanmacı ruhuna sirayetne dair imlemeleri (2016), modernitenin kalıba soktuğu ve belli bir amaca yönelik olarak şekillendirdiği bireylerin fazlalığı üzerinden modernleşmenin kaçınılmaz sonu olarak ıskartaya çıkartılanların dramı (2018, s. 17-18), modernleşmenin hem iflası hem de başarısı olarak "müphemlik"e vurgusu (2020) onun moderniteye dair tespitlerinden bazılarıdır. Modernite durumuna yönelik başka tespitler de söz konusudur.

Bunlardan bir tanesi de ilk basımı 1996, son ve dördüncü basımı 2017 yılında, Kemal Atakay tarafından Türkçe çevirisi yapılan Yasa koyucular ile Yorumcular (2017) kitabıdır. Eser toplam 12 bölümden ve 238 sayfadan oluşmaktadır. Bauman bu eserinde modernitenin

ilk oluşum evresinde Batı siyasal kültürüne, bu kültürün Batı dışındaki “geri kalmış” coğrafyalara karşı bariz ve aleni üstünlüğüne, kendi toplumsal kitlesini değiştiren-dönüştüren-bahçedeki “ayrık otlar”ın ayıklanmasına ve hatta aydınlanma hülyası içinde faşizme dair kabusları gördüren mekanizmanın ilk yerleşiklik kazandığı döneme ve kaynaklarına değinmiştir. Bu bağlamda Batı siyasal kültürün çıktısı olarak ulus-devletin inşasına, güçlenmesine, kurulu küresel düzeni yeniden üretmesine yönelik bir açılım sağlanmıştır.

Çalışma sonuç kısmıyla beraber toplam 12 bölümden oluşmaktadır. Kitaba dair bir inceleme yapıldığında iki temel vurgu öne çıkmaktadır. Birinci vurguda, birden yediye kadar olan bölümler aynı varsayımı desteklemek anlamında kaleme alınmıştır. İkinci vurgu ise başka ortak bir iddiayı/varsayımı kuvvetlendirmek için diğer bölümleri bir tema içine yerleştirilebilir. Temel olarak çalışmada Bauman, entelektüel sınıfın oluşum evresini aydınlanma çağına hasrederek, bu sınıfın sahip olduğu ayrıcalık ile modern(ite)nin özgül niteliği olarak kabul gören bilgi/iktidar ilişkisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışma boyunca Bauman, entelektüelin kim olduğu, kimlerin bu sınıfa dahil edileceğine yönelik bir ayırıştırma/saflaştırma yapmaktan kaçınmıştır. Bilgi-iktidar simbiyotik ilişkisinde modern çağ toplumunu düzenlenme, sürekli bir kontrol mekanizmasına hapsedme, algılarını onarma gibi amaca hizmet etmiştir. Diğer bir deyişle bilgi sermayesine sahip entelektüellerin, modern siyasal iktidarın yıkılmaz, sefeli görüntülerinden daha güçlü ve köklü yapısının oluşumuna öncülük etmesini ifade eder. Bu çıkarım çalışmanın birinci varsayımı iken ikinci varsayım, siyasal iktidar fragmanları (söylem) ile entelektüel cemaatin (söylem) zamanla geçirdikleri iç dönüşümlerden dolayı bir kopmanın varlığına gönderimde bulunmaktadır. Buna bağlı olarak post-modern(ite)nin ruhu olarak entelektüel deneyiminin yeniden şekillenmesine değinilmiştir. Ayrıca Bauman çalışmada modernite ve post-modernitenin mutalaşmış karşılaştırmalarına –ekonomik, sanat, siyaset, edebiyat içerik farklılıklarına- temas etmekten kaçınmıştır (2017, s. 9).

Birinci varsayım olarak ifade edilen ve modern ruhun ana görüntüsünü tanımlayan birden yediye kadar olan temalar, entelektüel praksisin “yasa koyucu”luk vasfı üzerinden betimlenmiştir. Buna karşın postmodern dönemde entelektüel praksis “yorumcu”luk kimliğine evrilmiştir. Post-modern entelektüel yapı, modern entelektüel yapının ortadan kaldırılması anlamında değerlendirilmemelidir. Aynı zaman içinde işleyen farklı entelektüel stratejiler bağlamında bu entelektüel yarılma anlaşılabilir. Bauman’ın bu kitaptaki esas amacı, entelektüel pratikle ilgili iki farklı eğilimin nasıl ortaya çıktığını betimlemektir. Bu yolla entelektüellerin “yasa koyucu” ile “yorumcu” rolleri arasında var olan dikey farklılaşmasının kodları çözümlenmektedir.

Yasa koyucu kimlik örüntülerinin anlaşılması için –birinci bölüm- Paul Radin’in ilkel toplumlarda var olan “düşünür-rahip” ile “dindışı kimse” arasındaki farklılaşmanın temel bileşenlerine değinmiştir. Bu farklılaşmayı somutlaştıran örüntüler bağlamında modern dönemde entelektüel ile halk tabakası arasındaki farklılaşmanın nedenlerine değinilmiştir. Burada düşünür sınıf, dindışı kimselerin belirsizlikten doğan korkularını ve geleceğe dair belirsizlikleri kullanarak bir üstünlük/seçkincilik devşirmiştir. Entelektüel sınıf da toplumun yararına, kimsenin katlanama(dığı)yacağı fedakarlıklara katlandığını, kendi yaşamını feda ettiğini dile getirilmiştir. Masumane bir ayartma ile Foucault’un ifade ettiği pastoral iktidar vurgusu ile bir otorite devşirilmiştir. Bilgi fenomeni üzerinde mutlak güç elde eden sınıfın, neden entelektüel gibi geniş bir seçkinci sınıf bağlamında ifade edilmesi gerektiği–ikinci

bölüm-, felsefeciler kategorisinin neden kullanılmadığına değinilmiştir. Başta felsefeciler olmak üzere toplum seçkinlerinin –edebiyatçı, sanatçı, bilim adamı, siyasetçi- entelektüel sınıfta birleşmesinde, edinimin amaç ve önemi etkili olmuştur. Özellikle Fransa’da kurulu iktidar yapısının çatırdaması ve yeni bir iktidar örüntüsünün entelektüeller marifeti ile şekillendirilmesi, ortak amaca örnek gösterilmiştir. Bu bakir iktidar fragmanı bilgi destekli, mutlakiyetçi, orijinal, zaafı giderilmiş bir yapıya sahipti. Esasında aydınlanma araçları bu evrede iktidarı daha da muhkem zemine kavuşmasına, oturmasına yaramıştır.

İktidarın pastoral doğası –üçüncü bölüm- toplumsal uzamda belli meşrulaştırıcı gerekçelerle daha kuvvetlenmiştir. Sanayi dönemi ile beraber şehir ortamına artan göçle beraber kırsal alanda var olan bire bir gözetleme, denetleme, kontrol altında tutma, sosyalleşme mekanizması şehir ortamında vasfını kaybetmiştir. Kalabalıklaşan şehir hayatı içinde aylaklar, boş gezenler, vasıfsızlar, suç ve sapma gibi çeşitli arzi özellikleri olan insanları çekmiştir. Daha önce deneyimlenememiş yeni normalin sorunsuz olması ve hatta ayrık otları olarak imlenen bu düzen bozucularının bahçıvan devlet mitosu ile tek taraflı gözetim altına alınmasını ifade eder. Burada Bentham’ın panoptikon göz iktidar biçimi modern siyasal iktidarı betimleyen temel kavramlardan biridir. Siyasal iktidar Tanrı’sız kalan aylak tabakaya Tanrı olma, onlar üzerinde tek söz söyleme erki olduğunu kanıksama uğraşındadır. Aylak sınıf üzerinde söz söyleme erki –dördüncü bölüm- madem devletin tekelinde devlet bu “vahşi odakları” yeni bir düzene koymalıdır. Onları eski benliklerinden ayırmalı, yeni bir elbise içinde şekillendirmelidir. Bu terbiye edici uğraş, bahçıvanın bahçedeki pratiklerine paralel olarak ayrık otların sökülmesi, bahçenin bir düzene kavuşturulması, göze hoş gelecek ayrıntıların yaygınlaştırılmasını kapsamaktadır. Aydınlanma mirası ve entelektüel sınıf ile ustaca kurgulanan iktidar gücün halk üzerindeki otoritesi –beşinci bölüm- esas olarak halkı aydınlatmak ve onları bilinç düzeyinde kendi konumlarına yükseltmek gibi “aydın” bir amacı söz konusu değildir. Bu noktada halk, terbiye edilmesi, mutlak itaate bağlı ve devletin zincirleri ile bağlanması gereken yığınlar olarak telakki edilmiştir. Bu eksende halkın kitleleştirilmesi, yığına dönüştürülmesi, eğitim ve kültürel araçlarla –altıncı bölüm- mümkün olacaktır. Kültürün ekinle, ekmekle ilişkilendirilmesi esasında halkın bilinç durumunun yeniden kodlanmasını çağırıştır. Batı siyasal belleğinde tevarüs eden uygarlaştırma, medenileştirme, ilerleme tutuculuğu, sömürgecilik, Bauman’ın ifade ettiği “kültürel haçlı seferi” için olanak sağlamıştır.

İdeoloji ya da fikirler dünyasının kurulması başlığında entelektüeller ile siyasal iktidar sahipleri arasında var olan iş birliğinin yeniden yapılandırılmasını ihtiva eder. Aslında modern dönemde kabul gören entelektüel söylem, kabuk değiştirerek bilginin pozisyonunu yeniden tayin etmiştir. Bauman’ın ifade ettiği iç dönüşümler iki yapıyı da karşılıklı olarak yeniden temellendirmiştir. Fikir sermayedarlarına göre siyasal iktidarın bilgiyi kullanarak totaliter, tutucu muhtevaya evrilmesinden dolayı iktidara, yeni ve daha halkçı bir görüntü kazandırmayı amaç edinmişlerdir. Siyasal erk de bu “oyun bozan” ve beklenmeyen ayrışmadan dolayı entelektüel paydaşlara cephe almıştır. Bu noktada “iyi toplum”un mümkün hale getirilmesine yönelik asli beklenti boşa çıksa da sonrasında totaliter iktidar sarmalına karşı güçlü bir cepheleşme kendisini gösterir. Özellikle iktidar gücünün toplumsal kılcallara etki ettiği düşünüldüğü bir dönemde fikir üretimi, hem kendisi üzerinde düşünmeyi hem de otorite erkini terbiye etmeyi amaç edinmesi bakımından kayda değerdir. Bilgiyi siyasal iktidar (ulus-devlet) stratejileri için araçsallaştırmaktan ziyade “iyi toplum” için bilgiyi iktidara getirmenin mücadelesi verilmiştir. Bu noktada Marx’ın felsefecilere yönelik “felsefeciler şimdiye kadar yalnızca

dünyayı açıkladılar” ifadesi, entelektüel yeni hedeflerin ortaya çıktığı dönem ile ve bu sözün söylendiği dönem karşılaştırıldığında, Marx’ın bu hayranlık uyandıran beyanını boşta çıkarmaktadır (2017, s. 123). Modern dönemde aydın kitlesinin yasa koyuculuktan doğan meşru keyfiyeti ile garanti ettiği hareket alanı, çaresizlikten doğan söz konusu açıklama/yorumlama istencini kaçınılmaz kıldığı söylenebilir. Yani Marx’ın ifadesi doğru kabul edilirse, aydınların, dünyayı ve içinde kurumsallaşmış düzeni değiştirmeye dönük iradeden yoksun oluşları, yine aydınlar marifeti ile muhkem hale getirilmiş sisteme karşı bir sessizlik söz konusudur. Bauman’ın yasa koyucu formasyonunu bu şekilde yorumlamak mümkündür.

Her ne kadar entelektüeller zamanla geçirdikleri iç dönüşümlerle bir terbiye, arınma sürecine girdilerse de öncesinde ortaya koydukları düşünsel miras, Batı’yı ve dolayısıyla küreyi şekillendirmiştir. Şehir hayatından kültüre, dinden değer alanına, haz kültüründen akıl ve rasyonelliğin işleyişine kadar dönemi resmeden fragmanlar yine Batı entelektüel yorumcular tarafından betimlenmiştir. Bu betimlemeler içinde modernitenin üstünlüğü ve onun sonsuz-tamamlanmamış bir proje olduğu yönündedir. Aynı zamanda ona dair geliştirilen söylemler içeriden söylemlerdir. Zamanla bu içeriden söylemler yerini dışarıdakilere bırakmıştır. Dışarıdakiler, içeridekilerin yorumları ve deneyimledikleri gerçeklik arasındaki farka göre modern dönemi kesintiye uğratıp post-modern bir dönemi anlamlandırmışlardır. Bauman bu noktada post-modern dönemi resmeden ekonomi, siyaset, sanat, edebiyat, moda gibi farklı parametreler ekseninde yorumlamalara bağlı kalarak entelektüellerin bu koşullar altındaki pozisyonunu irdelemiştir. Entelektüel yasa koyucu otorite, yeni durum karşısında dizginleri elinden kaçırmış, etkisiz bir noktaya tekabül etmiştir. Söz gelimi, devletler entelektüellerden yeni, deneyimlenmemiş otorite şeklini talep etmemektedir (2017, s. 148-149). Otorite bu koşullar altında fazla bir gerekliliktir. Onun iktidarını pekiştirecek yeni kaynaklar kendiliğinden temin edilmektedir. Entelektüellerin marifeti le üretilmiş, tekelleştirdikleri kaynakları/yaşam koşulları belirleme misyonları ellerinden alınmıştır. Bauman’ın anlatımlarına bağlı kalındığında entelektüeller, kendi oluşturdukları koşulların kurbanı olarak sahip oldukları güçten el çektirilmişlerdir.

Modern dönemden post-modern döneme geçişte, eski geleneği tasvir eden hemen her gerçeklik yerinden edilmiş ve yeni ama daimi olmayan bir yapıya kavuşturulmuştur. Modern zamanın ruhunu tanımlayan fenomenlerden biri olan mutlakiyetçi tabular, yerini farklı çoğulcu, çeşitliliğe, göreceliliğe bırakmıştır. Entelektüel refleksler mutlakçı modern dönemi tekellerinde tutma, onu yeniden üretme yönündeki iradeleri aşınmış ve yeni durumda uzmanlıklarını icra edecekleri bir ortamdan mahrum olmuşlardır. Özellikle sanat alanındaki çok seslilik, hangisinin iyi ya da kötü olduğu yönündeki belirsizlik tüm post-modern durum için ifade edilebilir. Çoğulculuğun zamanın ruhunu tanımlaması açısından, entelektüel kimlik de bu ruha özgü kimliğini uyarlaması zorunluluk olmuştur. Artık farklılığın rağbet gördüğü ortamda, her entelektüel bağlı bulunduğu cemaat yapısı üzerinde söz söyleme edimini serdetmeli, kendi grubu ile öteki gruplar arasındaki ilişkinin boyutu üzerindeki etkisi yasa koyucu misyona uygun olması gerektiği vurgulanmıştır. Bauman kitabının sonuna –İki ulus, Bugünkü Durum: Baştan çıkarılanlar Üzerine ve İki ulus, Bugünkü Durum: Baştan bastırılanlar Üzerine - doğru post-modern koşullar içinde kültürel manzumenin durumunu, pek çok sosyoloğun ifade ettiği düzlemde, tekrar tekrar resmetmiştir. Bireylerin ürettikleri kültürel nesnelere yabancılaştıkları yönündeki tez, bir kez daha dillendirilse de esas olarak burada tezin entelektüel bilinci ne oranda örselediği, onu vasıfsız bıraktığı, her türlü çabayı boşta çıkardığı üzerinedir. Tek olarak entelektüeller

yorumcu olma özelliklerini kurumsallaştırmaya devam ederler. Ancak Bauman kültürel ayartmaların biçimlendirdiği post-modern gerçeklik, iki tür toplumsal gruba/ulusu yarattığı iddiası önemlidir: Baştan çıkarılanlar ve bastırılanlar. Baştan çıkarılanlar, tüketim kültürüne angaje olanları ifade eder. Bastırılanlar ise tüketim pratiklerine bağımlı olamayan post-modern zamanın yoksul ve talep etmekten yoksun, sessiz yığınlarını ifade eder. Yine entelektüeller için bu durum akademik uğraşları için yorumlamaktan öteye geçmeyen bir anlamı vardır.

Yasa Koyucular ile Yorumcular eseri başta olmak üzere Bauman, modern ve post-modern dönemleri genel olarak hepimizin aşına olduğu sorun alanları bağlamında vurgular. Ancak buradaki özgünlük, dönemler içinde entelektüel söylemin zorunlu dönüşümünü resmetmektir. Ve hatta modern ve sonraki dönemin gücü karşısında paratoner olacak entelektüel duvarın nasıl yıkıldığını ve yine dönemsel itkilerle nasıl yeniden bir kalıba sokulduğunu gösterir. Bu kalıp, ulus-devletin temel bir aktör olarak, akademik paydaşların akademik üretim motivasyonlarına dahi etki etme kudreti dolayımında görülebilir. Bir aktör olarak entelektüelin amaç-araç denkleminde işgal ettiği pozisyonda da kendini belirleme gücüne tamamen haiz olmadığı söylenebilir. Üretim, yasa koyucu amaçtan uzaklaşarak, akademik ünvanların elde edilmesine evrilmiştir (Bourdieu, 2021). Hal böyle iken nitelikten doğan yasa koyuculuk, niceliğe evrilmiş ve sonrasında teslimiyetçi bir yorumcu kimlik ortaya çıkmıştır. Bu günümüz akademik durumun bir görüntüsü olarak dillendirilmekte ve Bauman'ın çalışma başta olmak üzere bu konuya temas eden eserlerin güncelliğini her daim koruyacağı iddia edilebilir.

KAYNAKÇA

Bauman, Z. (2016). *Modernite ve holokaust* (S. Sertabibođlu, Çev.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Bauman, Z. (2018). *İskarta hayatlar: Modernite ve safraları* (O. Yener, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Bauman, Z. (2020). *Modernlik ve müphemlik* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bourdieu, P. (2021). *Homo academicus* (N. Ökten, A. N. Kocasu ve E. Gülbey, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

SEFAD